

Thủ phạm nổ phá Chùa Một Cột năm 1954?

Nguyễn Bá Dũng



Ảnh chùa Một Cột sau vụ nổ chưa xác định được nguyên nhân năm 1954. Ảnh của EFEO

Đa số trong chúng ta đều biết về Chùa Một Cột, một biểu tượng của văn hóa, kiến trúc Việt Nam, nhưng hầu như còn chưa biết tới một nghi án: Sát ngày chính phủ Việt Nam DCCCH tiếp quản Hà Nội (10/10/1954), lực lượng nào đã nổ phá Chùa Một Cột?

Trước khi đi vào sự kiện Chùa Một Cột bị phá nổ ngày 11/9, chúng ta đi qua một số sự kiện liên quan đến các bên xung quanh khoảng thời gian tiếp quản Hà Nội năm 1954.

21/7 – Ký Hiệp định đình chiến tại Việt Nam trong khuôn khổ Hội nghị Genève.

27/7 – Ngừng bắn tại miền Bắc.

4/8 – Cầu hàng không bắt đầu chở dân di cư từ Hà Nội về Nam.

11/9 – Vụ nổ phá chùa Một Cột.

10/10 – Quân đội Nhân dân Việt Nam chính thức tiếp quản Thủ đô.

3-4/11 – “Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chủ trì phiên họp đầu tiên của Hội đồng Chính phủ tại Thủ đô Hà Nội... nghe báo cáo về kế hoạch sửa chữa chùa Một Cột...”¹

1/1/1955 – Khởi công phục hồi Chùa Một Cột.

Rất dễ nhận thấy, kể từ Hội nghị Genève, Chính quyền Bảo Đại (Quốc gia Việt Nam) ở vào thế “bên thua cuộc”; đã tăng tốc kiện toàn bộ máy để thích ứng với điều kiện mới: Rút vào nửa phía Nam của đất nước. Ngày 7/7 – Chính phủ Ngô Đình Diệm thành lập, ngày 9/7 – Thủ hiến Bắc-Việt Nguyễn Hữu Trí thôi chức. Tiếp đó, cơ cấu bên trên của chính quyền ở miền Bắc thay đổi liên tục về hình thức – nhưng cũng chỉ đến đó – để đủ phục vụ việc di chuyển bộ máy và di cư.² Đảng Đại Việt Quốc Dân đảng đang cầm quyền ở miền Bắc (vùng tạm chiếm) bỗng thất thế với tân thủ tướng họ Ngô nên ngay lập tức xuất hiện mâu thuẫn sâu sắc. Những thông tin về tình hình chính trị-xã hội kể trên cần thiết cho việc tìm kiếm thủ phạm thực sự của vụ phá hoại.

Vụ phá nổ và quá trình phục hồi Chùa

Trước khi đi tìm thủ phạm ta hãy đọc nhanh hậu quả vụ phá hoại và quá trình phục hồi:

“Đến cuối năm 1954 khi thi hành hiệp định Genève, quân Pháp sửa soạn rút lui khỏi Hà Nội và miền Bắc Việt Nam thì có kẻ lạ mặt đặt thuốc nổ phá hủy Chùa Một Cột ngày 11/9/1954 (rằm tháng tám ta). Liên Hoa Đài bị phá hủy từ mặt sàn trở lên vì chất nổ được giấu ở dưới bát hương. Tuy nhiên, pho tượng Quan Âm nơi đây, vẫn ngồi y nguyên ở gần ngay đấy, chỉ bị rời mấy cánh tay gỗ chắp. Sau khi tiếp quản Hà Nội, được mấy tháng thì chính quyền tiếp quản quyết định phục hồi lại chùa và ủy nhiệm cho chuyên viên Sở Bảo tồn Cổ tích Nguyễn Bá Lăng, nghiên cứu họa đồ và điều khiển công trường. Họa đồ đã được nghiên cứu căn cứ theo một ảnh chụp cũ khoảng cuối thế kỷ XIX của trường Viễn Đông Bác cổ. Vì là ảnh chụp lập diện (géométral) nên những kích thước cũ, chiều rộng, chiều cao, độ dốc mái kể cả chi tiết tầu đao, lan can được phục nguyên một cách chính xác. Cột đá đường kính 1m20 và bộ con sơn sóc nách bên dưới vẫn được giữ nguyên, còn bên trên bình đồ vuông nay được phục nguyên mỗi mặt rộng 4m20, chiều cao từ sàn đến diềm mái là 2m20. Chi tiết trang trí trên nóc mái là đôi rồng ngoảnh cổ lại châu mặt nguyệt, là đặc điểm trang trí từ thời cuối Lê sang Nguyễn được đắp lại như cũ. Bốn góc mái đao được làm cong hót lên hơn trước một ít. Những hình đắp trang trí trên bốn góc đao trong hình chụp không rõ vì đã hư mòn thì được đắp lại theo hình đầu rồng lá lật như kiểu cuối thời Lê, còn thấy khá phổ thông ở các kiểu kiến trúc cổ tại miền Bắc. Vách gỗ bao quanh cung thờ được làm theo kỹ thuật cổ truyền là vách nong đố gỗ. Lan can được làm con tiện và cái “vĩ

ruồi” trang trí ở hai đầu hồi thì được chạm theo kiểu chép ở nhà thủy tạ chùa Tam Sơn, huyện Tiên Du tỉnh Bắc Ninh. Bên trong, phía sau bên trên bàn thờ Đức Quan Thế Âm, được trang trí bằng một giải ván thượng diệp chạm lưỡng long châu nguyệt dật theo một kiểu chạm gỗ ở đình làng Đình Bảng (Bắc Ninh).” (Nguyễn Nam Kinh, Chùa Một Cột.)³

Đoạn trích bài viết có lẽ là mô tả chính xác nhất sự việc; bởi tác giả Nguyễn Nam Kinh chính là Nguyễn Bá Lăng (1920-2005), người đã “lập họa đồ và trùng tu” Chùa và sau này nổi tiếng là một kiến trúc sư tài năng trong kiến trúc cổ truyền Việt Nam. Báo Nhân dân 1955 đưa tin: “Ngày 1-1-1955 bắt đầu khởi công xây dựng lại chùa. Sau 62 ngày, chùa đã được làm lại hoàn toàn...”. Như vậy, với hậu quả vụ nổ như Nguyễn Bá Lăng cho biết, việc “xây dựng lại” và “làm lại hoàn toàn” chỉ ở quy mô nhỏ.

Thủ phạm là ai?

https://vi.wikipedia.org/wiki/Chùa_Một_Cột viết: “Năm 1954, quân đội Viễn chinh Pháp trước khi rút khỏi Hà Nội đã cho đặt mìn để phá Chùa Một Cột ...”. Mẫu tin trên dẫn nguồn từ sách Lịch sử kháng chiến chống thực dân Pháp của quân và dân liên khu III 1945-1955 (nxb CTQG, 2005).

Tuy wiki bị coi là không đáng tin cậy nhưng thực tế, thông tin wiki tràn ngập truyền thông vì hình như nó rất tiện dùng cho các nhà báo. Thậm chí, có báo lớn, 65 năm trước viết khá gần thực tế “... **bọn Ngô-Đình-Diệm được quân đội liên hiệp Pháp dung túng, đã phá hủy Chùa Một Cột...**”; thì 2013 lại viết... giống wiki. Nhiều người Pháp cũng nghi là quân đội Pháp (France Mangin, Hanoi, Edition Recherches, Ipraus, 2001, tr. 149) như Nguyễn Dư dẫn Duyên Anh.⁴

Cần khẳng định ngay rằng vụ phá hoại diễn ra khi Chính quyền Pháp vẫn còn trách nhiệm pháp lý, vì năm ngày sau vụ nổ (16/9) Pháp mới ký kết giao trả quyền tư pháp và công an cho [Quốc gia] Việt Nam. (Đoàn Thêm, sđd). Còn thủ phạm? Như ngôn ngữ thời đó, các lực lượng có thể liên quan về logic gồm: Thực dân Pháp (Quân đội Viễn chinh), Can thiệp Mỹ (CIA) **và tay sai** (Quốc gia Việt Nam và các lực lượng người Việt chống Cộng khác). Với Việt Minh (VNDCCH), xét mọi khía cạnh đều khó có thể liên quan khi việc thực hiện Hiệp định đang thuận buồm xuôi gió, sắp được nhận lại Thủ đô.

Một vụ án không ai bị truy nã, bị bắt; một vụ án mà hồ sơ (nếu có) chưa bạch hóa (66 năm rồi), thì giả thiết về thủ phạm chỉ có thể căn cứ vào động cơ, mục đích, dư luận... về vụ án. Quy mô vụ nổ cho thấy thiếu tính chuyên nghiệp. Lý do đó có thể làm giảm nghi ngờ cho Pháp và Mỹ trước khi xét chi tiết. Vậy thủ phạm là ai trong số:

1. Quân đội Viễn chinh Pháp?

- Hiệp định đình chiến quy định Hà Nội nằm trong khu vực tập kết 80 ngày của quân Pháp và Pháp đã thực hiện đúng.
- Hiệp định có điều khoản “cấm phá hủy trước khi rút lui” (điều 6) và trong quá trình đàm phán tiếp quản Hà Nội tại Phủ Lỗ (15-20/9) giữa quân Pháp và QĐNDVN, không có sự tố cáo lẫn nhau về vụ Chùa Một Cột.
- Có thể do hậu quả của vụ nổ không lớn, thời gian rút quân lại tới gần (chỉ còn 29 ngày) nên người Pháp bỏ qua việc điều tra tư pháp.
- Tiểu kết: Khả năng Pháp là thủ phạm rất thấp, chỉ phải chịu trách nhiệm pháp lý.

2. CIA (Mỹ)?

- Có bài viết (không dẫn nguồn) cho rằng, Landsdale (chỉ huy CIA) “đã nhìn nhận là họ cố tình phá chùa trong âm mưu gây hoang mang dư luận nhân dân Hà Nội.”⁵ Trên thực tế, việc lớn nhất của CIA trong thời điểm đó là tổ chức di cư, đặc biệt trong giáo dân Thiên Chúa giáo và vụ nổ chùa ít có khả năng gây xáo trộn gì lớn.
- Còn dư luận đương thời, kể cả phía VNDCCH không hề tố cáo CIA gây ra vụ này.
- Tiểu kết: Khả năng CIA là thủ phạm rất thấp.

3. Quốc gia Việt Nam và các lực lượng người Việt chống Cộng khác?

- Một đầu mối:

“Ngôi chùa lịch sử này kể từ ngày dựng chùa cho đến ngày 10/9/1954 mới bị phá hủy do toán lính công giáo của Linh-mục Lê Hữu Từ và Hoàng Quỳnh đặt mìn giật sập...”

(Lê Trọng Văn, Lột mặt nạ những con Thò lò Chính trị, CA, 1991, tr. 51).⁶

Tuy nhiên, Lê Trọng Văn thuộc nhóm tác giả chống Thiên Chúa giáo không giới hạn, nên khi nói thiếu bằng chứng thì độ tin cậy càng thấp.

- Đầu mối khác:

“... Cuối năm 1954, đảng Đại Việt gài mìn cho nổ sập Chùa Một Cột. Nói rằng, Chùa Một Cột phải tan nát, “quân ta” mới có ngày về “giải phóng”! Báo chí quốc gia [trong vùng tạm chiếm] chửi đảng Đại Việt thậm tệ, gọi Đại Việt là bọn phá hoại ngu dốt. Phật giáo phản nộ. Chúa đảng Đại Việt, Nguyễn Hữu Trí, bị bắn chết ở Tân Sơn Nhất, hôm di cư vào Nam...”

(Duyên Anh, Ca dao quyền lấy miếng ngon dân tộc, Vũ Trung Hiền xuất bản, 1995, tr. 186, dẫn theo Nguyễn Dư, bđd).

- Khi Quốc gia Việt Nam được thành lập (1949), Trí đã làm Thủ hiến Bắc phần (người đứng đầu miền Bắc). Khi đó, hầu hết các tỉnh trưởng, quận trưởng và các chức vụ cao trong chính quyền đều được giao cho đảng viên đảng Đại Việt. Pháp còn cấp tiền cho Trí thành lập “Đoàn Quân Thứ” (GAMO) – như là một đạo quân võ trang tuyên truyền tại miền Bắc.⁷ Vì vậy, nếu tới tận ngày 9/7 Trí mới bị thôi chức – do mâu thuẫn giữa Ngô Đình Diệm và đảng Đại Việt – thì bộ máy vẫn thuộc Trí. Vậy, thật dễ dàng tổ chức một vụ khủng bố để gây khó cho thủ tướng họ Ngô. Việc Trí – một chính khách hàng đầu của chính quyền miền Bắc – bị ám sát ngay khi xuống sân bay Tân Sơn Nhất và vụ giết người cũng bị bỏ qua hết như vụ nổ Chùa Một Cột, là một bí ẩn đầy ám chỉ.

- **Tiểu kết:** Khả năng đảng Đại Việt là thủ phạm cao hơn Công giáo Bùi Chu; và dù là lực lượng nào, khả năng họ là thủ phạm cũng cao hơn người Pháp và người Mỹ. Đương nhiên, Quốc trưởng Bảo Đại và thủ tướng họ Ngô chỉ có thể phải chịu trách nhiệm về danh nghĩa mà thôi.

Các phân tích cụ thể đã chỉ ra thủ phạm gây ra vụ nổ phá Chùa Một Cột, chúng tôi cho rằng thủ phạm nhiều khả năng là lực lượng người Việt chống Cộng.

Mô tả sự kiện như của wiki “quân đội Viễn chinh Pháp ... đã cho đặt mìn để phá chùa...” khiến người ta hiểu đó là một hành động công khai của một bên ký Hiệp định đình chiến, là không hợp lý và không có căn cứ.

Nguồn: <https://tiasang.com.vn/.../Thu-pham-no-pha-Chua-Mot-Cot-nam-1...>

1 <http://ditichhochiminhphuchutich.gov.vn/tu-thu-do-khang-chi...>

2 Mục I, ngoài các thông tin có chú rõ nguồn, có tham khảo sách 20 năm qua 1945-1964 (Đoàn Thêm, Nam Chi Tùng Thư, Saigon 1966, tr. 150-160).

3 Chim Việt Cành Nam, 1996. http://chimviet.free.fr/39/ngbalang_motcot.htm

4 Nguyễn Dư (Chim Việt Cành Nam, 2010), Hiên ngang đứng giữa đất trời, http://chimviet.free.fr/lic.../nguyendu/nds0056_chuamotcot.htm

5 Trùng tu chùa Một Cột: Đừng lặp lại vết xe cũ: «Kinh phí to, trùng tu méo mó»!
<https://giacngo.vn/PrintView.aspx?Language=vi&ID=17D651>

6 <https://sachhiem.net/NMQ/NMQ024.php>

7 Theo [https://vi.wikipedia.org/wiki/Nguyễn_Hữu_Trí_\(đảng_Dại_Việt\)](https://vi.wikipedia.org/wiki/Nguyễn_Hữu_Trí_(đảng_Dại_Việt)).